

Miilu 21.4.1982

Sonkajärven kunta 60 vuotta

Lapinkorvesta eläväksi kunnaksi

Lappalaiskautena Ylä-Savo oli hämäläisten ja savolaisten yhteisenä Lapinkorpena, jonne ne tekivät eräretkiään ja omavaltaisesti verottivat lappalaisia. Sonkajärven alueelle suorittivat eräretkiään pääasiassa savolaiset silloisilta vakinaisilta asuinpaikoiltaan Saimaan ympäristöstä, käyttäen kulkutienään vesistöjä. Sonkajärven vanhimpina uudisasukkaina mainitaan Huttuset ja vuoden 1561 verokirjan mukaan kuului Huttulan sukukuntaan vain kaksi taloa. Sata vuotta myöhemmin 1663 oli Huttulan sukukunnassa, joka käsitti Viitaan, Laa'an, Kilpisaaren, Oinasjärven ja Petäjäjärven kylät kokonaan sekä osia Sonkajärven ja Vänninmäen kylistä, talollisia kaikkiaan 17.

Kunnanjohtaja Heikki Miettisen tekemässä selvityksessä kunnan historiasta todetaan, että Sonkajärvi kuului Kuningas Kustaa II Aadolfin 15.2.1627 määräyksestä perustettuun suureen Iisalmen kirkkohallintopitäjään. Kun asujamiston lisääntyessä kuuluminen Iisalmen isoon pitäjään kävi hankalaksi pitkien matkojen vuoksi, alkoi alueella jo varhaisessa vaiheessa esiintyä itsenäistymispyrkimyksiä.

Rutakon, Sonkajärven ja Petäjäjärven kylien isännät anoivatkin Iisalmen kirkkoherralta Frosterukselta tilaisuutta neuvotella Rukoushuoneen rakentamisesta Sonkajärvelle. Yleisellä kuulutuksella tällainen kokous kutsuttiinkin koolle 5.2.1851. Keisarillisella käskykirjeellä 28.1.1854 määrättiin, että Rutakon, Oinasjärven, Sonkajärven, Kilpisaaren ja Petäjäjärven kylistä oli muodostettava erikoinen Iisalmen seurakunnan alainen rukoushuonekunta, jolla oli omat kirkonkirjansa, hautausmaansa ja Sonkakankaalle rakennettava rukoushuone. Tähän rukoushuonekuntaan tuli kuulumaan 556 henkeä. Rukoushuone rakennettiin Hynylän talosta ostetuista vanhoista rakennuksista ja vihittiin tarkoitukseensa toukokuussa 1855. Vuoteen 1865 saakka oli kunnallinen itsehallinto sidottu seurakunnalliseen hallintoon. Vuonna 1865 annettu asetus kunnallihallituksesta maalla teki päättäväksi elimeksi kuntakokouksen. Niinpä Rutakon rukoushuonekunta aloitti oman kunnallisen toimintansa vuonna 1872 pitäen omat kuntakokouksensa ja hoitaen täysin itsenäisesti kuntansa asiat. Rutakon kunta ehti toimia 30 vuotta, kunnes se vuonna 1902 lakkautettiin ja liitettiin Iisalmen maalaiskuntaan. Tällöin Iisalmen maalaiskuntaan kuuluivat nykyiset Sonkajärven ja Vieremän kunnat. Kehityksen myötä ja maamme itsenäistyttyä sekä lainsäädäntötyön päästyä alkuun kuntienkin tehtävät lisääntyivät. Tästä ja pitkästä sekä hankalista kulkuyhteyksistä johtuen edellytykset kypsyivät myös Sonkajärven ja Vieremän kuntien itsenäistymiselle. Niinpä 1. päivänä toukokuuta 1920 itsenäistyi Sonkajärven seurakunta ja Sonkajärven sekä Vieremän kuntien eroaminen Iisalmen maalaiskunnasta tapahtui yksimielisillä päätöksillä ja kunnat aloittivat itsenäisen toimintansa vuoden 1922 alusta.

Edusmiehet koolta

Silloinen Iisalmen maalaiskunnan kunnanvaltuuston puheenjohtaja J. Laaksonen oli kutsunut Iisamen, Sonkajärven ja Vieremän kuntain uudet valtuusmiehet koolle seuraaviin paikkoihin: Iisalmen valtuusmiehet uudelle kunnantalolle 3.1.1922, Sonkajärven valtuusmiehet Reittu Sirviön taloon Kukkaromäkeen ja Vieremän valtuusmiehet Vieremän koululle 2.1.1922. Kokouskutsun mukaan tuli ensimmäisessä kokouksessa valita kunnallislautakunta, köyhäinhuoltohallitus, taksoitus- ja tutkijalautakunta sekä toimittaa muut kunnallisten hallintoelinten vaalit. Sonkajärven kunnanvaltuuston ensimmäisessä kokouksessa valittiin valtuuston puheenjohtajaksi mv J.W. Eskelinen Hankamäestä 14 äänellä ja varapuheenjohtajaksi taloll. Paavo Ruotsalainen 12 äänellä. Ensimmäisen kokouksen avasi vanhimpina jäsenenä taloll. Juho Kaarakainen ja pöytäkirjanpitäjäksi valittiin taloll. Jooseppi Kainulainen. Valmistusvaliokuntaan valittiin valittiin Juho Tiitinen, Teodor Repo, August Kauhanen ja Juho Turunen. Itseoikeutettuina jäseninä olivat puheenjohtajat. Kunnallislautakunnan esimieheksi valittiin 13 äänellä opettaja Paavo Ruotsalainen Rutakolta ja varaesimieheksi yksimielisesti kauppias Antti J. Vartiainen Sukevalta. Kunta jaettiin 7

kunnallislautakunnan alaiseen piiriin. Ensimmäisessä kokouksessa valittiin lisäksi lisäksi taksoitus- ja tutkijalautakunta sekä köyhäinhoitohallitus. Kunnalliset ilmoitukset oli päätetty julkaista sanomalehdessä Salmetar ja jossakin työväenpuolueen lehdessä ja kokoushuoneen seinällä. Viimeisenä asiana keskusteltiin ja päätettiin kunnansihteerin ottamisesta ja paikan aukijulistaminen jätettiin puheenjohtajan tehtäväksi ja irtisanomisajaksi hyväksyttiin 2 kuukautta. Erikoista valtuuston päätökselle on se, että kunnansihteerin nimeä käytettiin Sonkajärvellä vaikka se otettiin vasta vuonna 1948 uudistettuun kunnallislakiin. Myöhemmin Sonkajärvelläkin kunnansihteerin nimi oli muuttunut kunnankirjuriksi, millä nimellä asianomaista viranhaltijaa maalaiskunnissa kutsuttiin. Ensimmäisessä kokouksessa oli ratkaistavana myös kokoushuonekysymys. Kokoushuoneeksi oli esitetty Kukkaromäen taloa, jossa vuokra isommilta kokouksilta oli 30:- ja pienemmiltä 20:- vuorokaudelta. Sukevan seurojentaloa oli tarjottu vuodeksi ilman vuokraa ja Rutakon Osuusmeijerin huoneistoa talven ajaksi 15:- kokoukselta. Äänestyksen jälkeen hyväksyttiin kokouspaikaksi Kukkaromäen talo, jossa valtuusto ensimmäistä kokoustaankin istui ja kunnan aluetta ajatellen oli se keskeisimmällä paikalla. Kun tyhjästä lähdettiin itsenäisenä kunnan tehtäviä hoitamaan, on silloisilta luottamusmiehiltä vaadittu työtä ja tarmoa yhteisten asioiden hoitamisessa. Aukkaita kunnassa oli 7.500 ja toiminnassa 10 kansakoulua. Kunnansihteerin toimi oli julistettu haettavaksi 9.1.1922 ja valtuusto kokoontuikin seuraavan kerran uudestaan 27. tammikuuta 1922, jossa käsiteltiin yhteiseltä kunnalta Sonkajärven kuntaan jääneiden Korinmäen ja Vänninmäen tilojen vuokraamista mäkitupa-alueiksi tai lampuotitiloiksi. Iisalmen kunnan asutuslautakunnan esityksen pohjalta muodostettiin Korinmäen tilasta yksi lampuotitila, joka vuokrattiin lois Taavetti Ronkaiselle 25 vuodeksi, ollen pääpaikalla 0,30 ha peltoa, 0,94 ha ketoa sekä 4,5 ha niittyä, josta 3 ha raivaamatonta suota. Lisäksi tilalle tuli kaksi torppaa, joista toinen Tahvo Ronkaiselle ja toinen Juho Karpille. Torpalla oli laidunoikeus 2 lehmälle ja 2 lampaalle vuonineen ja vuokra 100 mk vuodessa. Samassa kokouksessa oli jo keskusteltu hoitopaikkojen varaamisesta piirimielisairaalaan ja alakoulujen perustamisesta, johon tarkoitukseen varattiin 50.000:-. Lisäksi käsiteltiin Kuopion läänin maaherran kirje, jossa ehdotettiin palkittavaksi kieltolakirikkomusten ilmiantajat. Valmistusvaliokunta oli esittänyt palkittavaksi torppari Jaakko Hynysen Rutakolta ja taloll. Jooseppi Kainulaisen Sonkajärveltä ja torpparintytär Pauliina Eskelisen Sonkajärven kylästä. Valtuusto ehdotti palkittavaksi kuitenkin vain Pauliina Eskelisen ja palstatilallisen tytär Siiri Hynysen Rutakolta. Rokottajaksi valtuusto valitsi Juho Böökin. Kunnansihteerin tointa oli hakenut 10 henkilöä. Palkkavaatimus oli 525:- - 1300:- kuukaudessa ja kolmella hakijalla 5000:- vuodessa. Kunnanvaltuusto kuitenkin katsoi, että pystyvien henkilöiden palkkavaatimukset ovat kohtuuttomat siitä toimesta, minkä johdosta valintaa ei sillä kertaa suoritettu, joten korotettiin kunnallislautakunnan esimiehen, köyhäinhoitohallituksen esimiehen ja valtuuston puheenjohtajien vuosipalkkioita. Samassa kokouksessa hyväksyttiin myös talousarvio vuodelle 1922. Ensimmäiseksi kunnankirjuriksi valittiin Sonkajärvellä joulukuussa 1922 Aaro Smolander Tuusniemeltä, ollen hänen palkkansa 800:- kuukaudessa ynnä vapaa ylöpito, asunto, valo ja lämpö tai ilman niitä etuja 1400:- kuukaudessa.

Kahdeksan kertaa koolla

Ensimmäisenä vuonna kunnanvaltuusto kokoontui 8 kertaa ja käsiteltyjen asioiden määrä oli suuri, sillä valittavana oli kaikki lautakunnat ja johtokunnat, hyväksyttävä lautakuntia ja viranhaltijoita varten sääntöjä ja perustettava opettajien, sairaanhoitajien, kättilöiden, ammattientarkastajan ja ulosottomiehen virkoja ja toimia sekä käytettävä monia muita kunnan toimialaan kuuluvia tehtäviä. Maalaiskuntien Liiton jäseneksi päätettiin liittyä 27.1.1922 pidetyssä kokouksessa. Kun kunnalla ei ollut omia kokoontumis- ja toimistotiloja, muodostui asiain hoito heti alkuun hankalaksi. Niinpä kiireellisesti ryhdyttiinkin hankkimaan omia toimitiloja. Kun seurakunnalle oli v. 1910 valmistunut edustava kivikirkko, oli Rutakon rukoushuone jäänyt käyttöä vaille. Näistä rukoushuoneen hirsistä rakennettiin kunnantoimisto (säästöpankin vastapäätä oleva vanha kunnantalo), jossa oli kunnankirjurin asunto, kunnantoimisto ja kokoustilat. Ensimmäisen kerran kokoontui kunnallislautakunta kunnantalolla 29.10.1923 ja valtuusto 27.11.1923. Näissä tiloissa kunnantoimisto toimikin aina vuoteen 1935 saakka. Pula-ajan seurauksista oli 1920-luvun lopulla rakennettu apteekkari Kaarlo Walleniuksen omistama apteekkirakennus apteekkeineen joutunut pakkohuutokauppaan ja kunnanvaltuuston valitsema tilatoimikunta huusi 14.2.1934 toimitetussa pakkohuutokaupassa kiinteistön Sonkajärven kunnalle 159.822 markan kauppahinnasta. Useiden

valtuustokäsittelyjen jälkeen kunnanvaltuusto lopullisesti hyväksyi kaupan 19.12.1934, minkä jälkeen apteekkkitalosta tuli uusi kunnantoinimistö. Rakennuksessa oli alusta alkaen keskuslämmitys, vesijohdot, WC ja oma sähkölaitos valovirtaa varten. Sähkögeneraattoria ei kuitenkaan kunnan käytössä käytetty. Toimitilarive tydyttikin kuntaa pitkäksi aikaa, mutta sotien jälkeen todettiin tilat täysin riittämättömiksi. Niinpä vuonna 1952 toimitettiin kunnantoinimistössä laajennus, jolloin yläkertaan rakennettiin asuntoja ja alakerta otettiin kokonaan toimisto- ja kokoustiloiiksi. Sen ajan tarpeet huomioon ottaen kokous- ja toimistotilat olivat hyvät. Kunnan itsenäistyttyä kunnan alueella oli 10 kansakoulupiiriä, joissa myös oli koulurakennukset. Vuonna ? kunnanvaltuuston hyväksymän piirijaon mukaan kansakoulupiirejä tuli 15. Vuonna 1934 kansakoulupiirien määrä oli 18. Korkeimmillaan kansakoulupiirien määrä oli vuonna 1957, jolloin piirejä oli 34, joista vuokratiloissa toimi 6 kansakoulua.

Kunnallislautakunnan esimiehinä ja lain muuttuessa kunnanhallituksen puheenjohtajina ovat toimineet: opettaja Paavo Ruotsalainen vv. 1922-1923, mv Hannes Eskelinen vv. 1924-10.6.1933 ja siitä lähtien kauppias J. Tuovinen vuoteen 1940 saakka, mv Pekka Kainulainen vv. 1940-1945, kirvesmies Viljo Heikkinen vv. 1946-30.3.1953, mv Eino Kainulainen 1.4.1953-1956, pienviljelijä Topi Huttunen vv. 1957-1960, mv Juho Rönkkö 1961-1964, työnjohtaja Oskari Heiskanen v. 1965 ja sen jälkeen kunnanjohtajana Heikki Miettinen.

17.2.1926 kunnanvaltuusto oli käsitellyt useiden sukevalaisten 29.10.1925, jossa kehoitettiin valtuustoa tekemään esitys Sukevan seudun ja sen lähiympäristön erottamiseksi eri kunnaksi. Valmistusvaliokunta esitti, ettei kirjelmä anna aihetta toimenpiteisiin. Kauppias Juho Turunen ehdotti lausunnon annettavaksi kirjeen johdosta. Turusen esitystä ei kuitenkaan kukaan kannattanut, joten valtuusto hyväksyi valiokunnan esityksen. Anomus oli kuntalaisten toimesta kuitenkin lähetetty valtioneuvostolle, minkä vuoksi sisäasiainministeriö pyysi vuonna 1926 kunnanvaltuuston lausunnon. Anomus ei kuitenkaan johtanut tulokseen. Sotien jälkeen heräsi kysymys itsenäisen Sukevan seurakunnan muodostamisesta. 30 km matka ja liikenneolot huomioonottaen tämä oli ymmärrettävää. Sukevalla oli rukoushuone ja oma hautausmaansa ja Sonkajärven papisto hoiti seurakunnalliset tehtävät. 5.5.1949 annetulla valtioneuvoston määräyksellä Sonkajärven seurakunnan eräistä osista muodostettiin Sukeva-niminen seurakunta vuoden 1950 alusta lukien. 1940-luvun loppupuolella oli pantu vireille myös Sukevan kunnan muodostamista koskeva anomus. Valtion viranomaisten mielipide ja yleinenkin suuntaus tähän aikaan jo oli, ettei enää muodosteta elinkelvottomia kuntia lisää. Näin ollen anomus tulikin hylätyksi.

Kato kävi

Sonkajärven kunnan itsenäisyystaipaleelle mahtuu monia vaikeitakin aikoja. Heti 1920-luvun alussa miltei täydellinen katovuosi, minkä johdosta kunnanvaltuusto työskenteli lainojen saamiseksi valtiolta siemenviljan hankkimiseen. 1930 alkupuolella oli koko maata koetellut pula-aika, jolloin työttömien määrä oli suuri ja suuri määrä taloja oli pakkohuutokaupassa. Näiden asioiden hoitamiseen käytti kunnanvaltuustokin paljon aikaa. Vaikeasta taloudellisesta tilanteesta johtuen vuodeksi 1932 lakkautettiin koululääkärin toimi. Poliittinen tilannekin oli kireä. IKL:n toiminta sai paikkakunnalla vahvan jalansijan. Niinpä nämä ääriaineokset kokoontuivatkin eräänä valtuuston kokouspäivänä suojeluskunnantalolle ja päättivät aseistettuna mennä kunnanvaltuuston kokoukseen ajamaan eräitä valtuuston jäseniä pois kokouksesta.

Juuri ennen aseistetun joukon saapumista valtuustoon oli tullut tieto suunnitelluista aikeista, joten määrätty valtuutetut pääsivät pakenemaan metsään. Kun aseistettu osasto saapui kokoukseen, ei valtuuston puheenjohtajakaan pystynyt pitämään järjestystä ja joutui hänkin lopulta pakenemaan kokouksesta. Kun silloinen kunnankirjuri oli Raudusta kotoisin, vaadittiin hänet vietäväksi Venäjälle. Silloinen kunnallislautakunnan esimies sai kuitenkin aikeet estetyksi, eikä maalaisliiton ryhmäkään menettelyä hyväksynyt. Valtuusto toimikin vaalikauden loppuun vajaalukuisena. Sota-aika 1940-1944 oli luonnollisesti säännöstelyineen ja kansanhuoltoineen vaikeasti hoidettavissa. Määrättyjen elintarvikkeiden ja rakennustarvikkeiden säännöstely jatkui aina 1950-luvulle saakka.

Tästä johtuen rakennustoimintakin oli vähäistä. Kun kansalaiskoulun rakennuspaikka ratkesi KHO:n päätöksen mukaisesti nykyiselle sijaintipaikalle, alkoi myös kirkonkylän muu rakennustoiminta vilkastua. Tällöin valmistui uusia liikerakennuksia, osaketaloja, vuokra-asuntoja ja omakotitaloja. Sonkajärven ja Sukevan kirkonkyläin saatiin rakennuskielto, joka ei rakentamista estänyt, ja rakennuskaavojen laatiminen ja kunnallistekniikan rakentaminen saatiin laajemmassa mitassa alulle.

Kouluoloihin liittyy myös Sukevan keskusvankilan toiminta. Vuonna 1914 rakennettiin siviilityövoimalla Sukevalle ensimmäinen vankilarakennus, jonne lähetettiin Helsingin kuritushuoneesta siirtolaan 15 vankia. Valtioneuvoston päätöksellä muodostettiin 21.1.1919 siirtolasta Sukevan varavankila. Sukevan keskusvankilaksi vankila muutettiin 22.12.1938 annetulla asetuksella vuoden 1939 alusta lukien. Kun Sonkajärven kunnan alueella ei ollut minkäänlaista oppikoulua ja koulutusmatkat olivat Kajaaniin ja Iisalmeen pitkät ja taloudellisestikin vaikeat, aloitettiin vankilan alueella oppikoulutoiminta kotikouluna. Koulua pidettiin osittain vankilan tiloissa ja osittain Kalliosuon kansakoulun tiloissa. Oppilaat suorittivat keskikoulun oppimäärän ja kävivät sen jälkeen suorittamassa viidennen luokan tai tenttimässä jossakin toimiluvan omaavassa oppikoulussa. Näin jatkui aina 1958 saakka, jolloin Sukevan yhteiskoulun kannatusyhdistyksen alainen keskikoulu sai virallisen toimiluvan. Toimiluvan saatuaan Sukevan yhteiskoulu toimi Sukevan kansakoulun tiloissa ja oma koulurakennus valmistui vuonna 1963. Sonkajärven kunnanvaltuustokin oli vuonna 1948 tehnyt päätöksen keskikoulun perustamisesta Sonkajärvelle. Tämä päätös ei kuitenkaan johtanut käytännön tuloksiin. 10.6.1961 kunnanvaltuusto päätti tehdä valtioneuvostolle anomuksen kunnallisen keskikoulun perustamiseksi. 22.11.1962 kunnanvaltuusto päätti valtioneuvostolta anoa valtion oppikoulun perustamislupaa ja 19.3.1962 peruutti anomuksensa kunnallisesta keskikoulusta.

Yhteislyseo 1963

1963 annettiin asetus Sonkajärven yhteislyseon perustamisesta ja koulu aloitti toimintansa vanhalla kirkonkylän kansakoululla syksyllä 1963 ja oma koulurakennus valmistui v. 1969. Terveys- ja sairaanhoito-oloista voidaan mainita, että kunnan itsenäistyttyä Sonkajärven kunnalle tuli 25 % osuus Iisalmen kunnallissairaalaista, joka toimi Iisalmen maalaiskunnan, Vieremän ja Sonkajärven kuntien sairaalana aluesairaalan valmistumiseen saakka. Iisalmen, Sonkajärven ja Vieremän kuntien yhteinen kunnanlääkäri Axsell Weckman oli sanoutunut irti toimestaan vuoden 1927 loppuun. Iisalmen valtuusto tiedusteli, haluaako Sonkajärven kunta edelleen yhtyä yhteiseen kunnanlääkäriin virkaan ja viranhoitajan palkkaamiseen. Sonkajärven valtuusto valitsi toimikunnan laatimaan ohjesääntöä ja valmistelemaan esityksen oman kunnanlääkäriin viran perustamisesta. 14.4.1928 kunnanvaltuusto valitsi terveydenhoitolautakunnan ja lisäksi päätti, että kunnanlääkärille järjestettäisiin tilat kunnantalolta tai neuvotellaan Punapellon talon kanssa tilojen vuokraamisesta kunnanlääkärille. 2.6.1928 vuokrattiin kunnanlääkärille asunto ja vastaanottotilat Punapellon talosta. 8.8.1928 hyväksyttiin kunnanlääkäriin ohjesääntö ja 28.9.1928 valittiin kunnanlääkäri. Valittu lääkäri ei kuitenkaan ottanut virkaa vastaan ja 28.12.1928 valittiin kunnanlääkäriksi lääk.lis. J.A. Enochsson ja vuonna 1932 lääk.lis. Toivo Vuoristo, joka toimi lääkäriinä vuoteen 1939.

Oma nimismiespiiri 1926

Omaksi nimismiespiiriksi Sonkajärvi muodostettiin vuonna 1926 ja oma tulo- ja omaisuusverolautakunta Sonkajärvellä toimi vuoteen 1953, jolloin valtionverotus yhdistettiin Iisalmen verolautakunnan toimitettavaksi. Kun kunnallisverotus ja valtionverotus yhdistettiin vuonna 1958, muodostettiin Sonkajärvestä oma veropiiri. Kunnanvaltuuston puheenjohtajina ovat toimineet mv. J.W. Eskelinen vv. 1922-1923, kauppias J. Tuovinen vv. 1924-1928 ja 1954, opettaja Paavo Ruotsalainen vv. 1929-1930 ja 1934-1945, mv. Paavo Kainulainen vv. 1931-1932, kauppias Iisakki Kumpulainen v. 1933, pienviljelijä Pekka Komulainen Toivakolta vv. 1946-1949, mv. Hannes Eskelinen vv. 1950-51, osuuskassanjohtaja Paavo Kainulainen vv. 1952-1953, kunnallisneuvos Tahvo Rönkkö vv. 1955-1956 ja 1961-1964, Kansaneläkelaitoksen piiriasiamies Viljo Heikkinen vv. 1957-1960, metsätyömies Martti Partanen vv. 1965-1968 ja nykyisin maanviljelijä Martti

Savolainen.